

Р. А. Петров

## ПРЯМА ДІЯ ТА ТРУДНОЩІ МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Україна інтегрується у європейський економічний та політичний простір, в зв'язку з чим велике значення має осмислення досвіду застосування національними судами країн-учасниць Європейського Союзу (далі ЄС) права цього Союзу. Одна з проблем - це аналіз принципу прямої дії права ЄС на території держав-учасниць ЄС, тобто можливості вживання правових положень ЄС у національних судах вказаних держав. Тут виникли певні труднощі.

Насамперед, це - нечіткість визначення, у яких випадках національні суди можуть безпосередньо реалізовувати право ЄС. Суд Європейського Співтовариства (далі Суд ЄС) з цього приводу роз'яснив, що будь-які правові положення ЄС мають силу прямої дії, коли громадяни країн ЄС обирають їх для захисту власних прав у національних судах держав-учасниць ЄС. Положення права ЄС, користуючись принципом прямої дії, можуть застосовувати і уряди країн-учасниць ЄС. Але для застосування у всіх випадках необхідні певні критерії. Ці критерії вперше визначені Судом ЄС у справі *Van Gend en Loos*<sup>1</sup>. Перший критерій полягає в тому, що положення не повинні суперечити національному законодавству держави-учасниці ЄС. В такому разі вони є чинними поряд з національним законодавством і застосовуються національними судами. Зміст другого критерія такий. Положення права ЄС повинні бути спрямовані на захист прав фізичної особи і не суперечити загальноновизнаним міжнародним принципам захисту прав людини.

Крім того, американський юрист Р. Х. Фолсом пов'язує застосування принципу прямої дії з джерелами права ЄС. Він наводить таку класифікацію: а) угоди ЄС, б) директиви установ ЄС, в) регулятивні акти установ ЄС, г) судові рішення, д) міжнародні угоди ЄС<sup>2</sup>. Угоди ЄС є обов'язковими для застосування в державах-учасницях без обмежень, про що говориться в ст. 189 Угоди про ЄС. Директиви ЄС також обов'язкові для застосування, проте національним судам дається право вибирати, в яких випадках і яким чином їх реалізовувати (наприклад, в якому обсязі). Регулятивні акти установ ЄС згідно з ст. 2 (1) Акту Європейського Співтовариства не мають обов'язкової сили, але в справі *Grimaldi v. Fonds des Malsdies Professionnelles* Суд ЄС зобов'язав національні суди брати до уваги регулятивні акти ЄС<sup>3</sup>. Отже, в окремих випадках вони можуть мати пряму дію під час вирішення конкретної справи. Судові рішення є обов'язковими для адресата (ст. 189 Угоди про ЄС). Пряма дія права ЄС дуже суворо додержується стосовно міжнародних угод ЄС. Відповідно до рішення Європейського Суду затверджена міжнародна угода може бути основою для скарги в суді з вимогою ясних та чітких обов'язків без якогось додаткового правового регулювання<sup>4</sup>.

Чи треба використовувати вимоги, визначені Судом ЄС у справі *Van Gend en Loos*, для застосування принципу прямої дії права ЄС, коли можна здійснювати цей принцип за джерелами права ЄС, як запропонував Р. Х. Фолсом? На мою думку, використання критеріїв, визначених у справі *Van Gend en Loos*, надає більш широкі можливості застосування принципу прямої дії права ЄС. Це підтвержує сучасна практика Суду ЄС. Застосування тільки за джерелами права обмежує можливості прямої дії права ЄС.

Відомий британський фахівець з права ЄС Т. С. Хартлей вважає, що відповідно до першого критерію справи повинні розглядатися національними судами, а відповідно до другого критерію можуть розглядатися Судом ЄС<sup>5</sup>. Це питання вперше виникло у згадуваній справі *Van Gend en Loos*, де приватна фірма звернулася до голандського суду з позовом проти голандської митниці та запропонувала застосувати при вирішенні справи право ЄС. Голандський трибунал запросив у Суду ЄС роз'яснення, чи має відповідне положення права ЄС силу прямої дії. В свою чергу голандський уряд звернувся до Суду ЄС з заявою про те, що розгляд цього клопотання не є юрисдикцією Суду ЄС.

Суд ЄС вказав, що в даному випадку він визначає тільки відповідність національного законодавства праву ЄС і до юрисдикції Суду ЄС не належить рішення питань національного права. Суд ЄС відмовив в позові уряду на підставі того, що в даному випадку визначається відповідність національного права загальному контексту права ЄС. Таким чином, ця справа була вперше вирішена Судом ЄС з дотриманням принципу прямої дії права ЄС. Суд розробив тест для визначення принципу прямої дії нормативних актів чи рішень Суду ЄС. Цей тест має наступну структуру: 1) положення має бути ясним та недвозначним, 2) положення має бути неумовним, 3) подальша дія цього положення не мусить залежити від дій чи інших акцій уряду чи офіційних установ ЄС<sup>6</sup>.

Аналізуючи першу тезу наведеного тесту, слід вказати, що більшість норм законодавства ЄС не мають чіткої ясності та однозначності. Це загальна проблема законодавства ЄС. Прикладом може бути стаття 6 (1) Угоди ЄС: "Держави-учасниці будуть в кооперації з інституціями ЄС спільно координувати власну економічну політику з метою досягнення мети цієї Угоди"<sup>7</sup>. Очевидно, що дана стаття Угоди ЄС надто загальна і її важко використовувати.

Теза неумовності означає, що положення права ЄС не підконтрольні ні установам ЄС (Комісія, Рада тощо), ні будь-яким установам держав-учасниць ЄС. Норма не повина містити якісь умови для реалізації та прямо вказувати на те, що потрібно застосовувати в практиці судів. Прикладом відсутності цього принципу можуть бути положення Маастрихтської Угоди, що "кожна держава - учасниця ЄС може використовувати ці вимоги, коли вважає це бажаним...". Також відсутній принцип неумовності в статті 48 (3) Маастрихтської Угоди, де гарантується право вільного пересування, але вказано, що це право може бути обмежено на підставі реалізації публічної політики, публічної безпеки чи охорони публічного здоров'я<sup>8</sup>.

Розглядаючи тезу про незалежність дії положення права ЄС від дій установ ЄС чи держав-учасниць ЄС, треба зазначити, що робиться все для обмеження до мінімуму терміну набрання актом чинності з метою позбавлення залежності його застосування від дій інших установ. В зв'язку з цим положення акту відразу мають силу прямої дії. В ст. 119 Угоди про ЄС, говориться, що "кожна держава-учасниця ЄС під час першого періоду мусить прикладати всі зусилля до впровадження принципу рівної платні для жінок та чоловіків..."<sup>9</sup>. Зазначимо, що у даному випадку нечітко визначений термін впровадження положення права ЄС (перший період). Із змісту статті випливає, що впровадження залежить від органів держав-учасниць.

Наведений тест дещо звужує можливості визначених вище критеріїв прямої дії права ЄС, але він вживається для застосування принципу прямої дії

права ЄС, як найбільш прийнятний механізм впливу на національну судову систему при використанні права ЄС. На мою думку, для забезпечення прямої дії права ЄС слід віддати пріоритет критеріям, вперше використаним у справі Van Gend en Loos. Практика Суду ЄС свідчить про таку тенденцію.

1. Case 26/62, (1963) ECR 1.
2. Folsom R. H. European Community Law.: West Publishing Co., 1992. - P. 68-69.
3. Case C 322/88.
4. Там же.
5. Hartley T.C. The Foundations of European Community Law. - Claredon Law Series, 3d Edition, 1994. - P. 197.
6. Dashwood. The Principle of direct Effect in European Community Law // 16 Journal of Common Market Studies 229. - 1978. - P. 231 et seg.
7. Treaties Establishing the European Communities. - Abridged Edition, 1987. - P. 127.
8. Treaty on European Union, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 1992. - P.17.
9. Treaties Establishing the European Communities. - Abridged Edition, 1987. - P. 127.

## ДО ВІДОМА НАШИХ АВТОРІВ І ЧИТАЧІВ

*– Редакційна колегія запрошує до співробітництва наукових і практичних працівників, аспірантів, студентів. Просимо надсилати статті відповідно до переліку рубрик, що наведені в зверненні головного редактора, та ініціативних.*

*Статті повинні відповідати діючим стандартам для друкованих робіт. Обсяг статей - 10-12, інших матеріалів - до 6 друкарських сторінок, надрукованих через 2 інтервали в 2-х примірниках. Нумерація посилань наскрізна. Використані джерела з вихідними даними розміщуються загальним списком згідно з номером у кінці роботи. Стаття, інший матеріал мають бути підписаними автором (співавторами). Далі слід навести прізвище, ім'я, по-батькові автора (співавторів), наукову ступінь, звання, почесне звання, місце роботи, посаду, поштову адресу, телефони, факс.*

*Автор несе відповідальність за точність викладених фактів, а також за те, що в матеріалах не містяться дані, що не підлягають відкритому оприлюдненню. Статті, інші матеріали, що опубліковані, відображають позицію автора, яка може не поділятися редколегією. Подані рукописи не рецензуються і не повертаються авторові.*

*У разі передруку матеріалів обов'язкове посилення на "Правничий часопис Донецького університету" з вказівкою вихідних даних.*